

**RUMELİ AĞIZLARININ SÖZ DİZİMİ ÜZERİNE-I\***  
**(MAKEDONYA VE KOSOVA TÜRK AĞIZLARI ÖRNEĞİ)**

*Ahmet GÜNŞEN\*\**

**ÖZET**

14. yüzyıl ortalarından itibaren Balkanlarda değişik Türk boy ve oymaklarınca, bölgenin yerlisi azınlık dillerinin de etkisiyle, Anadolu ağızlarından farklı ve yeni bir ağızlar bölgesi oluşturulmuştur.

Batı ve Doğu Rumeli ağızları olarak iki kola ayrılan Rumeli ağızları; tarihi, coğrafi ve sosyo-kültürel şartları dolayısıyla altı yüz yılı aşkın bir sürede aynı coğrafyadaki, başta Slav kökenliler olmak üzere, Hint-Avrupa dil ailesine mensup birçok dille etkileşimde bulunmuştur. Karşılıklı gerçekleşen bu dil etkileşimi sonucu, Türkçeden diğer Balkan dillerine birtakım dil unsurları geçerken, bu dillerden de Türkçeye söz varlığından ses ve şekil bilgisine, hatta söz dizimine varan etkilenmeler olmuştur.

Çalışmada, Makedonya ve Kosova Türk ağızlarının “söz dizimi” üzerinde durularak, bu ağızları, yabancı dillerin söz dizimi bakımından da önemli derecede etkilediği, bu yüzden Türkçede bulunmayan çok değişik cümle tiplerinin oluştuğu ortaya konulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Rumeli ağızları, Makedonca, Arnavutça, Hırvatça-Sırpça, Makedonya Türk ağızları, Kosova Türk ağızları, söz dizimi.

---

\* 20-25 Ekim 2008 tarihlerinde Ankara’da Türk Dil Kurumunca düzenlenen VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı’nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

\*\* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, [gunsenahmet@gmail.com](mailto:gunsenahmet@gmail.com)

---

***Turkish Studies***

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

---

**ON SYNTAX OF RUMELIAN DIALECTS-I  
(THE EXAMPLE OF MACEDONIAN AND KOSOVAN  
TURK DIALECTS)**

**ABSTRACT**

Since mid-14th Century in Balkans Turkish clans and tribes have established an area of relatively different new dialects with the influence of the local minority languages together with protecting their own Anatolian dialects characteristics.

The Rumelian dialects which actually have been divided into two main branches have been in language interaction with various languages, especially with Slavic origins, which are the member of Indo-European language family on account of the historical, geographical and socio-cultural circumstances in more than one hundred and fifty years. As a result of this reciprocal language influence, while some language elements were transferred from Turkish to the other languages, there has been some influences regarding phonetics, word presence, grammatical structures and even syntax from these languages to Turkish as well.

In this study, dealing with the “word order” of Macedonian and Kosovan Turkish dialects which constitute the western branch of Rumelian dialects, we tried to bring up that Rumelian dialects which happened to be minority languages in this geographical area have influenced enormously word orders of the foreign languages and therefore various sentence types which were not formerly present in Turkish language were established.

**Key Words:** Rumelian dialects, Macedonian, Albanian, Croatian-Serbian, Macedonian Turkish dialects, Kosovan Turkish dialects, syntax.

**0. Giriş**

14. yüzyıl ortalarından itibaren Balkanlar coğrafyasına Anadolu'nun değişik yörelerinden göçerek yerleşmiş olan Türk boy, oymak ve aşiretleri kendi ağız özellikleri ile birlikte, bölgenin yerlisi

---

***Turkish Studies***

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

olan azınlık dillerinin de etkisiyle Anadolu ağızlarından nispeten farklı ve yeni bir ağız/ağızlar bölgesi meydana getirmişlerdir.

Balkan/Rumeli Türk ağızları; tarihî, coğrafi ve sosyo-kültürel şartları dolayısıyla altı yüz elli yılı aşkın bir süre içinde aynı coğrafyadaki, başta Slav kökenliler olmak üzere, Hint-Avrupa dil ailesine mensup birçok dille dil etkileşimi içinde bulunmuştur. Karşılıklı gerçekleşen bu dil etkileşimi sonucu, Türkçeden diğer dillere (Bulgarca, Hırvat-Sırpça, Arnavutça, Makedonca ve Yunanca vb.) birtakım dil unsurları geçerken, bu dillerden de Türkçeye söz varlığından ses ve şekil bilgisine, hatta söz dizimine varan etkilenmeler olmuştur.

Farklı dillere sahip insanların aynı siyasi, sosyal ve kültürel vb. sebeplerle bir arada yaşamalarının tabii bir sonucu olarak dil etkileşimi zaten kaçınılmaz olacaktır. Bu, Balkan coğrafyasında da böyle olmuştur. Ancak Türklük; siyasi, sosyal ve kültürel anlamda son yüzyılda Balkanlardan tam anlamıyla çekilince, bu etkileşim elbette Türkçenin aleyhine gelişmiştir. Bugün millî sınırlarımız dışında kalan Balkan coğrafyasında bu süreci yaşıyoruz. Doğu Trakya dışında, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Makedonya, Kosova vb. bölgelerde yaşayan Türk toplulukları, iki veya çok dillilik ortamı içinde Türkçemizi koruma ve yaşatma mücadelesi vermektedirler.

İki dillilik (bilinguisme) ve çok dillilik (polilinguisme) kavramları genellikle, çeşitli sebep ve şartlara bağlı olarak bireylerin birden fazla dili edinip kullanması veya ikinci bir dili ana diline yakın düzeyde öğrenmesi olarak tanımlanmaktadır (Aksan, 2007-III: 26). Ancak Türkiye dışındaki Türkler için ortaya çıkan bu iki veya çok dillilik sorunu, resmî dili Türkçe olmayan ülkelerde yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Çin'den Rusya'ya, İran ve Irak'tan Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Makedonya ve Kosova'ya kadar durum az çok aynıdır. Yani saydığımız bu coğrafyalarda yaşayan Türk toplulukları, kendi ana dillerinin yanı sıra, azınlık veya özerk olarak yaşadıkları ülkeye bağlı olarak Çince, Rusça, Farsça, Arapça, Bulgarca, Romence, Sırpça, Arnavutça ve Makedonca gibi dilleri ikinci dil olarak kullanmaktadırlar. Eski Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlığını kazanan Makedonya ve Kosova gibi ülkelerde ise ikinci değil, üçüncü dil söz konusudur.

Bu iki veya çok dillilik ortamı elbette Türkçenin aleyhine işleyen bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, araştırma konusu ettiğimiz Makedonya ve Kosova Türklerinin Türkçesi için de geçerlidir. Elbette dün böyle değildi ve Türkçe Balkanlar coğrafyasında 20. yüzyılın başına kadar her anlamda üstün ve hâkim

---

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

bir dil idi. Balkan Savaşlarına kadar (1912) siyasi ve demografik olarak hâkim unsur olan Rumeli Türklüğü, bu tarihlerden sonra 500 yıldan fazla hâkim unsur olduğu bu coğrafyada her anlamda azınlık durumuna düşmüştür. Yüzyıllar içinde iki dillilik, hatta çok dillilik ortamı içinde görülen dil etkileşimi, Bulgar, Yunan, Hırvat-Sırp, Makedon, Arnavut vb. unsurların dillerine Türkçeden birçok unsur sokarken, Rumeli Türk ağızlarına da söz varlığından söz dizimine kadar birçok yabancı unsurun girmesine yol açmıştır.

Dolayısıyla Rumeli Türkleri, bu coğrafyada, kendi mahallî ağızlarıyla önceleri azınlık, sonra da hâkim dil durumuna geçen ve çoğunluğu Slav kökenli birçok yabancı dilin (Hırvat-Sırpça, Arnavutça, Makedonca, Bulgarca, Yunanca, Romence) etkisi altında, Anadolu ağızlarından farklı ve yeni bir ağız coğrafyası oluşturma sürecini yaşamıştır. Bu sürecin hâlen devam ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Macar Türkolog G. Németh'in yaptığı sınıflamaya göre, Rumeli Türk ağızları batı ve doğu olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Doğu Rumeli ağızları Bulgaristan'ın Lom-Sofya-Samokov-Köstendil-Ege denizi sahiline kadar uzanan hattın doğu ve güneyinde konuşulurken, Batı Rumeli ağızları da Lom-Samokov hattından batıya ve Samokov-Köstendil-Makedonya hattından kuzeye doğru uzanan bölgede konuşulmaktadır (Németh, 1983: 113-167).

Bu sınıflandırmaya göre, söz konusu ettiğimiz Makedonya ve Kosova Türk ağızları Batı Rumeli ağızlarına dahildir. Németh'e göre; 1. Kelime sonunda /ı/, /u/, /ü/ yerine /i/ ünlüsünün bulunması (*alti, buldi, köpri, öldi* vb.), 2. Duyulan geçmiş zaman eki -miş, -muş/-müş yerine daima -miş ekinin kullanılması (*almış, okumış, ölmüş* vb.), 3. Bazı durumlarda /i/ > /ı/ değişiminin görülmesi (*benim, verdim, evinde*), 4. Sedalı ve süreksiz damak ünsüzü /g/nin korunması (*agaç, begen-* vb.), 5. Şimdiki zaman kipi için -yor eki yerine -y ekinin kullanılması (*yapay, istey* vb.) gibi özellikler Batı Rumeli ağızlarını Doğu Rumeli ağızlarından farklı kılan belli başlı özelliklerdir (Németh, 1983: 121-128; Eckmann, 2004: 134).

Bu çalışmada, gerek ölçünlü Türkçeden gerekse Anadolu ağızlarından birçok bakımdan farklılık gösteren Rumeli ağızlarının batı kolu içinde yer alan Makedonya ve Kosova Türk ağızları, iki veya çok dilli siyasi, sosyal ve kültürel yapının tabii bir sonucu olan dil etkileşimi açısından ele alınacak, dil etkileşiminin söz diziminde yarattığı değişimlere dikkat çekilecektir.

Çalışmamızı Batı Rumeli ağızlarını oluşturan Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında dil etkileşimine bağlı olarak söz diziminde

---

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

ortaya çıkan değişmelerle sınırladık. Bu yöre ağızlarında dil etkileşimine bağlı söz varlığı, ses ve şekil bilgisi değişmelerini daha önceki bir çalışmamızda konu edinmiştik (Günşen, 2009).

Rumeli ağızları içinde doğudan batıya doğru gittikçe dil etkileşiminin etkisini artırdığını gözlemek çok kolaydır. Doğu Trakya ağızlarında yüzeysel bir etkilenmeden söz edilebilecekken, millî sınırların dışına taşınca tabii olarak etkileşimin derecesi artmaktadır. Nitekim, derlenmiş metinlerle tanıklama imkânı bulduğumuz Bulgaristan Türk ağızları ile derlenmiş metin bulma sıkıntısı çektiğimiz ancak sınırlı metin ve şahsi gözlemlerimiz bulunan Yunanistan/Batı Trakya Türk ağızlarının millî sınırlarımız içinde kalan Doğu Trakya ağızları ile nispeten kısmi farkları gözlenirken, Batı Rumeli ağızlarını teşkil eden Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında söz varlığı, ses ve şekil bilgisi ve nihayet söz dizimine uzanan farkların arttığı görülmektedir.

Bu, Bulgaristan Türklüğü ile Yunanistan Türklüğünün belli bölgelerde toplanıp yoğun Türk nüfus içinde yaşamaları, buna karşılık Makedonya ve Kosova Türklüğünün ise nispeten daha az nüfusla yerli halklar arasında karışmış bir vaziyette yaşamış ve yaşamakta olmalarından kaynaklanmalıdır. Dolayısıyla Makedonya ve Kosova Türklerinin, yazı dillerinde büyük oranda Türkiye Türkçesi ölçünlü diline bağlı iken, konuşma dilini ifade eden ağızlarında Sırça, Makedonca gibi Slav dilleri ile yine bir Hint-Avrupa dili olan Arnavutçanın derin etki ve izleri görülmektedir.

Zira, aynı coğrafyada yüzyıllar boyunca siyasi, tarihî, sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkilerin yoğurduğu Türk, Arnavut ve Slav halkları, bir arada yaşamının tabii bir sonucu olarak birbirlerinin dillerini konuşmak durumunda kalmışlar, bu iki veya çok dilli ortam da tarafların dillerinde söz dağarcığından başlayarak ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz dizimine kadar etkili olmuştur.

Biz bu çalışmada, büyük oranda benzerlik gösteren Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında söz diziminde, dil etkileşiminin tabii bir sonucu olarak ortaya çıkan söz dizimi değişmelerini ortaya koymaya çalışacağız.

### **1. Makedonya ve Kosova Türkleri**

Balkan yarımadasının orta kesimlerinde, Yunanistan-Bulgaristan-Sırbistan (eski Yugoslavya) sınırlarının birleşme noktası etrafında çizilmiş bir çember içinde yer alan Makedonya (Genç, 1992: 2), 1371-1912 yılları arasında Osmanlı idaresinde kalmıştır. 10 Ağustos 1913'te Bükreş'te imzalanan barış antlaşmasıyla Yunanistan,

---

### ***Turkish Studies***

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaşılmış (Genç, 1992: 5), Yugoslavya'nın dağılmasından sonra 8 Eylül 1991'te bağımsızlığını kazanmıştır.

Tarihte olduğu gibi bugün de dil, din ve etnik yönden farklı birçok unsurun barındığı Makedonya'da 1994 nüfus sayımına göre 78.000 Türk yaşamaktadır. Makedonya Türklüğü esas itibariyle ülkenin batısında Gostivar, Kalkandelen (Tetova), Ohri, Struga, Manastır (Bitola), Kırçova, Debre bölgelerinde, başkent Üsküp'te; doğuda Köprülü (Velez), Valandova, Ustrumca, Radoviş ve İştip gibi merkezlerde meskündür (Özkan, 2007: 58).

17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan eden Kosova da, Türk varlığı bakımından önemli bir bölgedir. Yugoslavya'nın parçalanmasından sonra, 1991 yılında yapılan, ancak Türklerin büyük oranda boykot ettiği nüfus sayımında 11 bin civarında Türk yaşadığı açıklansa da, gerçekte bu sayının 40-50 binden aşağı olmadığı belirtilmektedir (Özkan, 2007: 61). Kosova Türklerinin de Prizren, Priştine, Gilan, Mitroviça ve Mamuşa gibi yerleşim merkezlerinde toplandığını söyleyebiliriz.

Bugün birer bağımsız devlet olan bu iki Balkan ülkesinde Sırp, Makedon ve Arnavut dillerinin Türkçeye etkisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 20.yüzyılın başında Balkanlardan çekilmesiyle artmıştır. Zira Türkçe, resmî işlemlerden başlayarak sosyal ve kültürel hayatın içinde yerini büyük oranda Sırpça, Makedonca ve Arnavutçaya bırakmıştır.

N. Hafız, 1951 yılında Türk okullarının açılıp Türkçe ile eğitim-öğretim yapılmaya başlanmasından sonra, Türk ağızları üzerine yabancı dillerin etkisinin gitgide azaldığını belirtse de (Hafız, 1999: 518), Balkan coğrafyasında, bu arada Makedonya ve Kosova'da da, Hırvat-Sırpça, Makedonca ve Arnavutçanın Türk ağızlarını söz varlığından ses ve şekil bilgisine, hatta söz dizimine kadar etkisi altına aldığı, Türkçenin aleyhine olan bu durumun da artarak devam ettiğini söylemek abartılı olmaz. Zira, kaynak olarak kullandığımız derleme metinlerin hemen hepsi bu bölgede Türk okullarının açıldığı tarihten çok sonra derlenmiş ağız metinleridir.

Üstelik bunda şaşılacak da bir durum yoktur. Nasıl ki, Balkanlar Türk hâkimiyetine geçtikten sonra Türkçe bu bölgede resmî dil olarak idari, askerî, ilmî ve hukukî hayattan iktisadi, sosyal ve kültürel hayata kadar diğer dillere üstünlük sağlamış, onlar üzerinde etkisini artırmışsa, 20. yüzyılın başından itibaren bu süreç Hırvat-Sırp, Makedon ve Arnavut (diğer Balkan ülkelerinde de Bulgarca, Yunanca ve Romen) dillerinin lehine, Türkçenin aleyhine işlemiştir.

---

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

Balkan coğrafyasını, yüzyıllar boyunca iç içe yaşayan farklı dil, din ve etnik yapıya sahip halkların harman olduğu bir coğrafya olarak görmek mümkündür. Tabiatıyla Balkan coğrafyasında dil etkileşimi kaçınılmazdır. Hatta bu etkileşimin iki veya çok dillilik ortamı içinde gerçekleştiğini, 14. yüzyılın ikinci yarısından beri böyle bir süreci ifade ettiğini söylememiz gerekir. Zira, Aksan'ın da belirttiği gibi (2007-III: 26), iki dillilik, daha çok iki ayrı toplumun ya da değişik toplumların bir arada yaşadığı ülkelerde görülür. Osmanlı İmparatorluğu ve arkasından (eski) Yugoslavya, bu anlamda en uygun tarihî, siyasi, sosyal ve kültürel şartları sunmuştur.

İki veya çok dilliliğin söz konusu olduğu durumlarda, ana dilinin dışında başka dil veya dilleri de konuşabilen, konuşmak zorunda kalan bireylerin dilinde, diğer dillerin etkisiyle birtakım değişmelerin olması kaçınılmazdır ki, tek söylem veya cümle içinde iki dilin kullanılması veya iki dilin dil bilgisine bağlanması şeklinde karşımıza çıkan bu duruma *dil karışması* (*interference*; Aksan, 2007-III: 27) veya *kod/düzenek kaydırımı* (Killi, 2004: 166) denilmektedir.

Balkan/Rumeli Türk ağızlarında, dil bilimi çalışmalarında son yıllarda önem kazanan bu dil karışımı veya kod kaydırımı olaylarına bolca rastlanmakta, bu durum da Balkan Türk ağızlarını, birer Hint-Avrupa dili olan Balkan dillerine yaklaştırırken, Türkiye Türkçesi yazı dili ile Anadolu ağızlarından uzaklaştırmaktadır. Nitekim, Balkan Türk ağızlarının bu özelliğini yıllar önce Ahmet Caferoğlu da; “*Gramer, sentaks ve bilhassa Arap ve Fars kelimelerin bu ağızlardaki rolü, Anadolu’dakilerden çok farklıdır. Ve hatta son zamanlarda Prof. Németh tarafından Vidin ağızına dair yayınlanan Zur Kenntnis der Mischsprachen adlı bir etüd, yabancı kelimelerin Rumeli Türk ağızlarında bir ikilik doğurduğunu göstermektedir.*” (Caferoğlu, 1960: 67) sözleriyle belirtmiştir.

Daha önce yaptığımız bir çalışmada, dil etkileşiminin Makedonya ve Kosova Türk ağızlarının *söz varlığı* ile *ses ve şekil bilgisi* üzerinde yarattığı etkilere dikkati çekmiştik (Günşen, 2008). Bu çalışmamızda ise, bu Türk ağızlarında dil etkileşiminin Türk söz diziminde yol açtığı değişmeler üzerinde duracağız.

Osmanlı döneminde Manastır vilayetine bağlı olduğu hâlde, 1912’de Yunanlıların eline geçen ve Selanik-Manastır tren yolu üzerinde eski bir Türk kasabası olan (Elçin, 1964: 244) Florina ağızını da Makedonya ağızları içinde düşündük.

Konuyu bütün Rumeli ağızları bünyesinde ele almak, takdir edilir ki, bildiri sınırlarını aşan çok daha geniş bir çalışmayı gerektirmektedir. Elbette böyle bir sonuca ulaşabilmek için de Doğu

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

Rumeli ağızları söz diziminin de ortaya konulması gerekmektedir. Böyle bir çalışma da tarafımızdan yürütülmektedir.

## 2. Makedonya ve Kosova Türk Ağızlarının Söz Dizimi

Çalışmamızı, Rumeli ağızlarının batı kolunu oluşturan Makedonya ve Kosova Türk ağızlarıyla sınırladığımızı belirtmiştik. Zira, bu ağızlar sadece yabancı dillerin etkisini ifade eden dış yapı bakımından değil, Rumeli Türk ağızları içinde dilin kendi iç yapı/formu bakımından da birbirine yakın ağızlardır.

Doğan Aksan (2007-III: 26); “Diller arasındaki etkileşimler yalnız toplumsal, siyasal ve tecimsel ilişkilerle gerçekleşmez. İki dilin değişik nedenlerle ve değişik koşullar altında karşılaşmaları, başka bir deyişle, bir arada yaşar ya da kullanılır oluşları, bunlar arasında geçişme ve etkileşmelere, bu dillerin birinde görülen ses, biçim ve dizimle ilgili eğilimlerin, kimi kuralların ötekine yansımaya, aktarılmasına yol açar.” diyerek etkileşimin derecesine göre, bir dile başka bir dilin ses ve şekil bilgisinden söz dizimine uzanan, bir yerde o dilin iç yapı veya formunu değiştiren etkilenmeler olabileceğini belirtir.

Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında iki veya çok dillilik ortamı salt söz varlığı alışverişinden ibaret kalmamış, daha da önemlisi, yüzyıllar süren iki veya çok dilli ortam bu Türk ağızlarında Türk söz dizimine etki etmiş, aşağıda üzerinde genişçe duracağımız üzere, Türk söz dizimini büyük oranda değiştirip Hint-Avrupa söz diziminin hâkimiyetine yol açmıştır.

Türk söz diziminin genelde Rumeli ağızlarında ölçünlü Türkçeden ve Anadolu ağızlarından “devrik cümleleriyle” farklı olduğu bilinirdi. Nitekim, Doğan Aksan, “Anlam Alışverişi Olayları ve Türkçe” (1988: 236) adlı çalışmada bu konuya dikkat çekerek; “Bu arada, bilhassa Trakya’da oturan Türklerin konuşmasında daha açık olarak kendini gösteren, *alırsın bana bir kitap, gördüm orda bir büyük bina, atarım sana bir temiz dayak* gibi cümlelerle son zamanlarda bazı yazarlar tarafından da kullanılan ve ‘devrik tümce’ adı verilen cümlelerde fiilin cümle sonundan başka yerlere, bilhassa başa alınmasında Batı tesirinin olduğu düşünülebilir.” demektedir.

Gacal, Dağlı ve Pomak ağızları olmak üzere üç alt ağız grubuna ayrılan (Kalay, 1988) Edirne ili ağızlarının söz dizimi üzerine yapılan bir çalışmada da Rumeli ağızlarının karakteristik özelliklerinden birini teşkil eden bu devrik cümlelerin oranının Gacal ve Dağlı ağızlarında % 40, Pomak ağızında ise % 55'lere vardığı belirtilmektedir (Gürgendereli, 2004: 56).

---

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*



Rumeli coğrafyasında doğup büyümüş biri olarak bize yabancı gelmeyen bu devrik yapıları cümlelerin yaygın kullanımının elbette bir sebebi olmalıdır. Aksan (1988: 237)'in bunu, "Trakya Türklerinin dilindeki cümle kuruluşlarında da, *ikidilliğin* payı vardır." sözüyle iki dilli ortamın sebep olduğu bir değişime bağlaması yerindedir.

Ancak, Rumeli ağızlarının en doğusunda ve millî sınırlarımız içinde yer alan Doğu Trakya ağızlarındaki bu devrik cümle kurma eğilimi, en batıda yer alan ve Hint-Avrupa kökenli dillerle yüzyıllardır iç içe ve alışveriş ilişkisi içinde yaşayan Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında çok daha ileriye gittiği gibi, genel olarak ölçünlü Türkçede ve Anadolu ağızlarında rastlanmayan Hint-Avrupa etkisi çok açık olan cümle tipleri oluşturulmuştur.

Aksan, söz varlığı ve anlam alışverişinin dilin iç yapı veya formunu olumsuz etkilemeyeceğine inanırken, dilin iç yapısını, özellikle cümle kuruluşunu etkileyen sentaks etkilenmelerinin, arızı ve de dile mal olmaları çok zor olsa da, uzun vadede dilin iç yapısına yöneleceğini, dolayısıyla bir dil için olumsuz bir gelişmenin habercisi olduklarına dikkati çeker:

*"Bilindiği gibi bir dilin iç formu, o dili konuşanların düşüncesi, anlatış özelliklerinde ve zihinlerinin çalışma şeklinde kendini göstermekte ve onu öteki dillerden ayrılmaktadır. Anlam alışverişi olayında yabancı bir dilin anlamının alınması dolayısıyla Wellander, bu konuda, dilin iç formunda yabancı etkinin kendini gösterdiğini kabul etmektedir.*

*Her ne kadar yabancı anlam alınıyorsa da, bu anlam genel olarak dilin kendi söz unsurları vasıtasıyla anlatıldığından - sentaks etkilerinin bulunduğu durumlar dışında- dilin iç formunda pek büyük bir değişiklik meydana gelmiş sayılamaz. Yalnızca, dilde bulunmayan ve yabancılığını belli eden anlatım şekilleri dilin iç formu bakımından önem taşırlar ve ona yönelirler."*(Aksan, 1988: 262-263)

Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında, Türk söz dizimi bakımından, kanaatimizce basit sentaks etkilenmesi denilerek geçiştirilecek bir durum değil, iki veya çok dilliliğin getirdiği bir "bozulma" söz konusudur. Herhâlde şu cümlelerdeki söz dizimi başka türlü izah edilemez:

*ben uzun yolculuk var yapaym.* (Ben uzun yolculuk yapacağım.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 111), onun *var* bir zori ise çeyf için çıkmazdı bu ıyamet cünüde. (Doburçan, Dindar, 1976: 167), *el eşienden orta suda endırırler.* (Kocacık, Hasan, 1997: 726), *orman*

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

*ağlamas baltadan, ağlar sapından çünküdür odundan.* (Gostivar, Hasan, 1997: 72/1523), *otur egri, süle doğru.* (Gostivar, Hasan, 1997: 72/1534), *tu ırlenmiş çümlek, bulmuş apağını.* (Gostivar, Hasan, 1997: 81/1790), *onun ne var sağlığı var her şeyi.* (Sağlığı olanın her şeyi var.) (Gostivar, Hasan, 1997: 72/1522) vb.

Biz Makedonya ve Kosova Türk ağzlarında, Türkçenin söz dizimine aykırı cümle kuruluşlarını örneklere dayalı olarak şu başlıklar altında ortaya koymaya çalıştık:

### 2.1. Devrik Cümle Eğilimi

Bilindiği gibi, Türk söz dizimine göre cümleyi oluşturan ögeler, normal şartlarda *özne+tümleç+yüklem* şeklinde bir dizilişe sahiptir. Kurallı cümle diye adlandırılan ve genel bir kullanıma sahip bu cümle tipinin yanında, cümlenin asıl ögesi olan yüklem son dan başa doğru kaydırıldığı *devrik cümle* yapısına da yer verildiği görülür. “*Öp babanın elini. – Ayıkla pirincin taşını.*” gibi deyimler ile “*Çık dışarı!- Gel buraya!*” gibi duygusal yoğunluğun mantıklı düşünmenin önüne geçtiği durumları yansıtan cümlelerde, hoş bir anlatımı da örnekleyen bu devrik cümlelerin kullanımı dilimizde çok sınırlıdır. Oysa, Rumeli ağzlarında doğudan batıya doğru gittikçe sıklığını artıran bir devrik cümle kullanımı eğilimi daha ilk bakışta dikkati çekmektedir. Birçok araştırmacının da belirttiği üzere (Yusuf, 1977: 62, Hafız, 1999: 521), bu eğilim, Rumeli Türklüğünün yüzyıllarca iç içe yaşadıkları Sırpça, Bulgarca, Yunanca ve Arnavutça gibi Hint-Avrupa kökenli dilleri kullanan diğer yabancı unsurların Türk ağzları üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır.

Nimetullah Hafız’ın Kosova Türk ağzlarına ait olarak Sırpça ve Arnavutçalarıyla birlikte verdiği şu devrik yapı cümleler, *özne+yüklem+tümleç* dizilişli Hint-Avrupa dillerinin Türk ağzlarına olan etkisinin en açık örneğidir:

*cideym eve.* < Eve gidiyorum. (Sr.: Idem kuçî, Arn.: Po shkoj shtëpi), *nice celdin bu havada?* < Bu havada nasıl geldin? (Sr.: Kako si doşao po ovom vremenu? Arn.: Qysh ki ardh në kët kohë?), *bi ev urmişlar o meydanlı ta.* < O meydanlıktta bir ev kurmuşlar. (Sr.: Podigli su jedghu kucu na trgu. Arn.: Kan çu nji shpi në qendër.) (Hafız, 1999: 520)

Yüklem sona kaydırıldığı ve ölçünlü Türkçe ile Anadolu ağzlarıyla kıyaslanamayacak ölçüde fazla ve belirgin olan devrik cümleleri, Doğu Trakya’dan başlayarak Bulgarsitan, Yunanistan, Makedonya ve Kosova olmak üzere bütün Rumeli Türk ağzlarında yoğun olarak gözlüyoruz.

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

Devrik yapılı bu cümle tiplerini de kendi içinde gruplandırarak incelemek gerekir. Zira Hint-Avrupa kökenli bölge dillerinin basit cümle kuruluşu etkisini örnekleyen devrik yapının ötesinde, yine aynı etkiyle, ancak Türkçenin önemli bir zenginliği ve gücü olan fiilimsileri (sıfat-fiil ve zarf-fiilleri) kullanmamaktan kaynaklanan, dolayısıyla Hint-Avrupa dillerine özgü ilgi (relative) cümlelerine benzer cümle tiplerinin kullanımı da çok yaygındır. Biz bu tür cümleleri belli başlı olarak şu alt başlıklar altında incelemeyi uygun gördük:

### 2.1.1. Tek yüklemli basit isim ve fiil cümleleri:

*bitevu saray kouxay ayağa.* (Bütün saray ayağa kalkıyor.), *donay urtun uyrugi.*(Kurdun kuyruğu donar.) (Prizren, Yusuf, 1977: 62);  *pazar ertesi günü süsleğirler gelini.* (Florina, Elçin, 1964: 246),  *sali gecesi güvi evinden bas ına gelürler* çalgıcılarla. (Florina, Elçin, 1964: 246),  *alırlar* bir aşık. (Florina, Elçin, 1964: 246),  *elersin* uni,  *kırarsın* içine beş altı yumurta. (Florina, Elçin, 1964: 248),  *beyaz eti yikarsın, koyarsın* suyuni,  *atarsın* tuzuni. (Florina, Elçin, 1964: 248),  *delersın* ineyle biberi,  *koyarsın* küpe. (Florina, Elçin, 1964: 248),  *kırıldı* belc zım. (Florina, Elçin, 1964: 250),  *kal* s lıkla. (Florina, Elçin, 1964: 250),  *bir cece ruyasında bir ahabından duyur* temiz sözler. (Doburçan, Dindar, 1976: 160),  *otorilar* yema ekmek. (Ekmek/Yemek yemeye oturuyorlar.) (Prizren, Hafız, 1980: 121),  *babama isteym* citma. (Babama gitmek istiyorum.) (Prizren, Hafız, 1980: 126),  *dinsızın imansız gelür* ha ından. (Gostivar, Hasan, 1997: 44/629) vb.

### 2.1.2. Fiil grupları yerine emir-istek kipli fiillerin kullanıldığı devrik cümleler:

Türkçeye büyük bir ifade gücü zenginliği ve kolaylığı kazandıran isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiiller ve bunlarla oluşturulan gruplar, Hint-Avrupa kökenli Sırp, Arnavut ve Makedon dillerinin etkisine girmiş olan Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında büyük ölçüde kullanımdan düşmüştür. Bu fiilimsilerin yerine sona kaydırılan emir ve istek çekimli fiil unsurlarıyla oluşturulan devrik yapılı cümleler kurulmaktadır:

*dediler çabuger ondan dünem.* (Oradan çabucak dönmemi buyurdular.),  *oşılar çiğirdilar bu akşam onlara cidam.* (Komşular bu akşam bizi onlara çağırdılar.),  *ben sana bi efte izin verim, sen bana*

## Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010

*divi cetiresin.* (Bana devî getirmen için, sana bir hafta izin veriyorum.), *bu suyu, veri içsin.* (Bu suyu içsin diye veriyor.), *bi çoco cetirdi ayet yazdırsın.* (Bir çocuk ayet yazdırmak için getirdi.), *başlamış kavağı çessin.* (Kavağı kesmeye başlamış.), *çocogi onda koy uyusun.* (Çocuğu orada uyumaya koyar.), *bütün cün ateş başında bekley pişsin.* (Bütün gün ateş başında pişmesini bekler.), *peri cüzeli ou ay citsin.* (Peri güzeli gitmek ister.), *senden sterım bi altın balık cetirasın.* (Senden bir altın balık getirmeni isterim.), *baban dedi furuni yakasın.* (Baban fırını yakmanı söyledi.), *dedi en çücük çocogi çessınlar.* (En küçük çocuğu kessinler dedi.), *çoco anasına süley tasalanmasın.* (Çocuk anasından sıkılmamasını ister.) (Prizren, Yusuf. 1977: 63-64), *ebet cürmeyeceğim insan olasın.* (İnsan olduğunu ebediyen görmeyeceğim.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 110); *o zaman oni atarız gölde boğulsun.* (O zaman boğulması için göle atarız.), *Lakin at or ay ya laşsin, su içsin.* (At yaklaşıp su içmeye korkuyor.), *Onlar başlarlar kessinlar avagi.* (Onlar kavağı kesmeye başlarlar.), *O yabani çi ar, yesın insanlari.* (O yabani insanları yemek için çıkar.), *Emredey bir cariyeye, günde beş alti defa gitsın yanında.* (Bir cariyeye günde beş altı defa onun yanına gitmesi için emreder.), *dolaştıriym bu ati, işesın gübre etrafında!* (Bu atı işemesi için gübrenin etrafında dolaştırıyorum.) (Kumanova, Eckmann, 1962: 128-142); *perdeleri endirmiş çimse cürmesin.* (Kimse görmesin diye perdeleri indirmiş.), *acı li acı li başlamış bağırsın hem apiya istey ya laşsin.* (Hem acıklı acıklı bağırmaya başlamış hem de kapıya yaklaşmak istemiş.), *ne isteyeceğimizi lazım düşünelim.* (Ne isteyeceğimizi düşünmeliyiz.), *üzügi istemiş alsın.* (Birisî yüzüğü almak istemiş.), *yoroldum isteym biraz dinleneym.* (Doburçan, Dindar, 1976: 164), bunlardan ne va ıt biraz uza laşır, ardaşlari buna **başlarlar** bağırsınlar. (Bunlardan biraz uzaklaşınca, kardeşleri buna bağırmaya başlarlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 162), *onlar da oaloarlar yardım etsınlar.* (Onlar da yardım etmeye kalkarlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 162), yavaş yavaş **başlamış** çiksin tepeye. (Yavaş yavaş tepeye çıkmaya başlamış.) (Doburçan, Dindar, 1976: 164), bir cün **çikmiş** cesin. (Bir gün gezmeye çıkmış.) (Doburçan, Dindar, 1976: 164), ilanlar **başlamışlar** yesınlar. (Yılanlar yemeye başlamışlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 165), sonunda **başlamış** sari sular *calsın.* (Sonunda sarı sular gelmeye başlamış.) (Doburçan, Dindar, 1976: 165), oız evine **başlamış** citsin. (Kız evine gitmeye başlamış.) (Doburçan, Dindar, 1976: 165), adamlar almışlar posipoalari **çikmişlar** çeksinlar oarlari. (Adamlar kürekleri alıp karları çekmeye çıkmışlar.) (Doburçan, Dindar, 1976:

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010

166), **başlar** çagırsın. (Çağırmaya başlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 166), benim **yootur** vaotım **bekleyeym**. (Benim beklemeye vaktim yoktur.) (Doburçan, Dindar, 1976: 161-167); çocu cene evine cider, **başlar** ağlasın. (Çocuk evine gider, ağlamaya başlar.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 125) vb.

### 2.1.3. Yönelme hâli ekli isim-fiil grubunun cümlelerin sonunda verilmesiyle oluşan devrik cümleler:

*cideym derman arama*. (Derman aramaya gidiyorum.), *bunda epımıs celdi süleşma*. (Hepimiz buraya konuşmaya geldik.), *celır misın bana evlatlık olma?* (Bana evlatlık olmaya gelir misin?), *erken çıkmış kasabay dolaşma*. (Erkenden kasabayı dolaşmaya çıkmış.), *çoco düçana celi bıcağını alma*. (Çocuk dükkâna bıçağını almaya geliyor.) vb. (Prizren, Yusuf, 1977: 63)

çoco **başlay** pis alama. (Çocuk bağırmaya başlar.), **beklemiş** celma. (Gelmesini beklemiş.), **ou ar** oynama. (Oynamaya kalkar.) (Prizren, Yusuf, 1977: 64); **steym** anama ilaç **çetırma**. (Anama ilaç getirmek istiyorum.), **sterim seni yema**. (Seni yemek istiyorum.), musanın elleni **steylar** bağlama (Musa'nın ellerini bağlamak istiyorlar.), bu çağıdı çime **lazım** verma. (Bu kâğıdı kimesi vermelidir.), babanızı **lazım** dinlema. (Babanızı dinlemelisiniz.) (Prizren, Yusuf, 1977: 64); **gitmiş** izmepar **yanaşmağa**. (Kumanova, Eckmann, 1962: 127), *işte be oc ana, tutmuşım işçiler şu avagi devirmege.- oni isteyim endirmege*. (Kumanova, Eckmann, 1962: 130); bu çocu **başlamış** büyüma. (Prizren, Hafız, 1980: 115), çav a bunda da **başlamış** bağırma. (Karga burada da bağırmaya başlamış.) (Prizren, Hafız, 1979: 122); bir cün adam **celiy** bundan yardım arama. (Adam bir gün bundan yardım almaya geliyor.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 110), dışarı çi ay, ne cürsün, bütün ayvanlar, uşlar, bubaç alar **doyamaylar** su içma. (Dışarı çıktığında bütün hayvanların, kuşların, baykuşların su içmeye doyamadıklarını görmüş.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 112), inek suya yanmış ve dereye **citmiş** su içma. (İnek çok susayınca dereye su içmeye gitmiş.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 113); fu ara arının çocuği **başlamış** büyüma. (Fukara karının çocuğu büyümeye başlamış.) (Mamuşa, Morina, 1978: 202), *en bük omıta cüvegi cırı başlay celinle mabet etme*. (Güveyi olan en büyük komitacı, içeri girip gelinle muhabbet etmeye başlıyor.) (Mamuşa, Morina, 1978: 203), küçük ardaşla **almışla** oni arabayla do tora

### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010

*cütürma*. (Küçük kardeşler onu doktora götürmek için almışlar.) (Mamuşa, Morina, 1978: 203); *sonra gelirdi botçalı lari alma*. (Sonra bohçalıkları almaya gelirdi.) (Florina, Elçin, 1964: 245) vb.

## 2.2. Hint-Avrupa dillerinin etkisiyle oluşturulan ilgi (relative) cümleleri:

Hint-Avrupa kökenli Sırpça ve Arnavutça gibi dillerin etkisine giren Türkçenin, bu sebeple olacak, bu dillere göre söz diziminde büyük bir gücü ve üstünlüğü olan sıfat-fiil ve zarf-fiil biçimlerinin kullanımdan düştüğü Batı Rumeli Türk ağzlarında, bu boşluğun çeşitli bağlaçlarla kurulan ilgi cümleleriyle doldurulduğu gözlenmektedir. Tabii ortaya çıkan cümleler, Türkçeden çok Hint-Avrupa dillerinin cümle yapısını yansıtmaktadır. Buna yine bir Hint-Avrupa dil ailesine mensup Farsçadan dilimize geçen ve yazı dilimizde ve Anadolu ağzlarında gittikçe kullanım sıklığını kaybeden ki'li birleşik cümlelerin Rumeli Türk ağzlarındaki kullanım sıklığını da eklememiz gerekir.

### 2.2.1. Ki'li birleşik cümlelerin yaygın kullanımı:

Dilimize Farsçanın etkisiyle girmiş bir cümle çeşidi olan ki'li birleşik cümle, Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağzlarında kullanım sıklığını günden güne yitirirken, Rumeli ağzlarında, bu arada Makedonya ve Kosova Türk ağzlarında yoğun olarak kullanılmaktadır.

Osmanlı döneminde sıfat görevini gören ki'li yan cümlelerin ilk başta Farsçanın, 19. yüzyılda ise Fransızcanın etkisiyle yaygınlaştığına dikkati çeken Brendemoen, bu tür cümlelerin Avrupa dillerinin etkisinin çok ağır olduğu Karaim ve Gagavuz Türkçesinde de son derece yaygın olduğunu belirtir (Brendemoen, 2008: 168).

Prizren Türk ağzının söz dizimini inceleyen Yusuf Süreyya, ki'li birleşik cümlelerin Prizren Türk ağzında yaygın kullanımını ilgi (relative) zamirleri çok olan Sırp-Hırvat ve Arnavut dillerinin etkisine bağlamaktadır (Yusuf, 1977: 64). Zira bu cümle tipinin Türkçeye girişi de yine bir Hint-Avrupa dili olan Farsça kanalıyla olmuştur. Sonuç olarak, gerek *ki* gerekse *çi* (ç- < k-)<sup>1</sup> şekliyle ilgi zamiri olarak kullanılan bu bağlaç ve oluşturduğu cümle tipi, Rumeli Türk ağzlarında Avrupa dillerinin etkisiyle kullanım sıklığını korumakta, hatta Türkiye Türkçesi yazı dilinin tersine artırmaktadır.

<sup>1</sup> bk. Cahit Başdaş(2003). "Anadolu ve Kosova Türk Ağzlarında g>c, k>ç Değişmeleri", *TDAY Belleten 1999/I-II*, Ankara: TDK Yay., s. 1-8.

*şindi süle çî yarın çimseden yüreğin ağırmasın. (Yarın kuşkulanmaman için şimdi söylemelisin.), çime sordon çî bu avagı çeseysin. (Ba kavağı kesmen için kime sordun.), ço bağırmışlar çî bitevi dağ üteymiş. (Pek çok bağırdıklarından bütün dağ yansıyormuş.) (Prizren, Yusuf, 1977: 64); pob gürüncüz buni ki yaramaz işler yapay, hayde ağır işler güstereyim buna ki ağır gelsin da kaçsın. (Kumanova, Eckmann, 1962: 127), hade devirelim bu öküzleri, biras ıvırtalım derisini yo ari ki çamurlanmasın. (Kumanova, Eckmann, 1962: 128), düşün kari, baş a bir iş ki urtulalım bundan! (Kumanova, Eckmann, 1962: 128), tı ayim teknenin deligini ki dolsun tekne su ilen. (Kumanova, Eckmann, 1962: 130), ... avagın dibinde bir yerde gizletirir oni ki gürmesin o ııs. (Kumanova, Eckmann, 1962: 131), e ne isteysin benden ki benim evladımı urtardın sen? (Benim evladımı kurtardığın için benden ne istiyorsun?) (Kumanova, Eckmann, 1962: 135), seni işittim ki gelmişin buraya. (Buraya geldiğini işittim.) (Kumanova, Eckmann, 1962: 142); bunun için peşin ço ey düşün, sonra isteğini çî pişman olmayasın. (Doburçan, Dindar, 1976: 160), olur çî aşu nişanıdır. ( Bir âşık nişanı olabilir.) (Doburçan, Dindar, 1976: 161); nerde sen seçtin çî ben padişaym? (Benim padişah olduğumu nereden anladın?) (Prizren, Hafız, 1980: 115), sülemişlar çî bi çermit düşmüş ve sanaylar çî motralari birisilen úonoşi. (Prizren, Hafız, 1980: 116), a içi çingene da seklani çî haçın yer div o ızın ne alır altınlarını alma. ( İki çingene ise, dev kızı yediğinde ondan kalan altınları alalım diye saklanıyor.) (Prizren, Hafız, 1980: 123), bi cün da demiş maçúalara çî anasına citma istey. ( Bir gün de kedilere anasına gitmek istediğini söylemiş.) (Prizren, Hafız, 1980: 127), haçın cürmiş beyas cüvercin çî ız dereye cirdi, uçmuş, gelmiş ıza ve demiş:... (Beyaz güvercin kızın dereye girdiğini görünce uçup gelmiş ve kıza demiş:...) (Prizren, Hafız, 1980: 128), sen yarın babama, anama düver çî ben sağım. (Sen yarın anama babama sağ olduğumu deyiver.) (Prizren, Hafız, 1980: 128); bilim çî sen açsın. (Aç olduğunu biliyorum. ) (Doburçan, Dindar, 1976: 164), ama ba ay çî bunar yo . (Pınarın olmadığını anlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 164), eme oca tan ne çî aymış o duman beli edey çî var çimse içerde. ( Ama ocaktan çıkan duman içerde birinin olduğunu belli ediyormuş.) (Doburçan, Dindar, 1976: 166); anasi da mecbur olmuş düversın çî oni aray evlendirme. (Anası da, onu evlendirmek için arayış içinde*

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

olduğunu söylemeye mecbur olmuş.) (Mamuşa, Morina, 1978: 202), *o ada çekmişla çi en sonunda inegin uyrugi opmiş*. (En sonunda ineğin kuyruğu kopacak kadar çok çekmişler.) (Mamuşa, Morina, 1978: 203), *o ada ağlamışla çi düktükleri cüzyaşilar dereye dünmiş*. (Döktükleri gözyaşları dereye dönünceye kadar ağlamışlar.) (Mamuşa, Morina, 1978: 204); *sen üzümü buldun ama çik hem bana bul bi sabi çi bucün doğmuş, bucün cezsın, bucün sülesın*. (Sen üzümü buldun, ama çıkıp bana bugün doğduğu hâlde gezip söyleyen bir çocuk bul.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 125), *şimdi aray bi sabi bulam çi bucün doğmuş, bucün cezsın, bucün sülesın*. (Şimdi bugün doğmuş, gezip konuşan bir çocuk bulmamı istiyor.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 125) vb.

### 2.2.2. “Ne” zamiri ile kurulan ilgi cümleleri:

Sıfat-fiil ve zarf-fiilleri büyük ölçüde kullanmayan Makedonya ve Kosova Türk ağzları, yine Sırpça, Arnavutça ve Makedonca gibi Hint-Avrupa kökenli dillerin etkisiyle “ne” soru zamirini ilgi zamiri gibi kullanıp, Türkçenin söz dizimine aykırı ilgi cümleleri oluşturmaktadır. Bu tür cümlelerde “ne”, çekimli bir fiilden önce gelerek Türkçede fiil gruplarının sağladığı işlevi üstlenmektedir.

*ne top etmiş biras totonle ceçini*. (Topladığı biraz parayla geçiniyor.), *çoco lar yemişlar poğaçay ne cotırdım*. (Getirdiğim poğaçayı çocuklar yemişler.), *avağı ne çesmişlar, sandı yapmışlar*. (Kestikleri kavaktan sandık yapmışlar.), *musa bizi urtardı divden ne or aydı*. (Korktuğumuz devden bizi Musa kurtardı.), *çetir o çitabı ne verdim sana*. (Sana verdiğim kitabı getir.) (Prizren, Yusuf, 1977: 65); *ne düşündün bana, oldi sana*. (Benim için düşündüğün sana oldu.) (Kumanova, Eckmann, 1962: 128), *Baú şu ilanı, ne yerde uzanmıştır*. (Yerde uzanmış şu yılanı bak.) (Kumanova, Eckmann, 1962: 134); *ne ba sin ağacin doruğunda bir yuva varimiş*. (Baktığında ağacın doruğunda bir yuva varmış.) (Doburçan, Dindar, 1976: 160), *obir yumurtadan ne çı ar o üzügü ağ*. (Öbür yumurtadan çıkanın yüzüğü ak.) (Doburçan, Dindar, 1976: 160), *ne va it a şam olmiş bir asabaya yetişmiş*. (Akşam olduğunda bir kasabaya varmış.) (Doburçan, Dindar, 1976: 160), *ne va it bu çüyli uyur, o anlamadan bunun üzügünü çı arır*. (Köylü uyuduğunda bunun yüzüğünü anlamadan çıkarır.) (Doburçan, Dindar, 1976: 161), *bu çüyli ne va it citmiş bu adam sobasına cirmiş*. (Bu köylü gidince, adam odasına

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*



girmiş.) (Doburçan, Dindar, 1976: 161), *eme oca□ tanne çi□ aymış o duman beli edey çi var çimse içerde.* ( Ama ocaktan çıkan duman içerde birinin olduğunu belli ediyormuş.) (Doburçan, Dindar, 1976: 166), *ihthiyar dede taçi ne doymış yemiş.* (İhtiyar dede doyuncaya kadar yemiş.) (Doburçan, Dindar, 1976: 167), *bu adam ne almış ihtiyar dedey ona□ a başlamış zengin olsun* (Bu adam ihtiyar dedeyi konağa aldıktan sonra zengin olmaya başlamış.) (Doburçan, Dindar, 1976: 167); *babasi ne zaman* cemiş oğlona demiş... (Babası gelince oğluna demiş...) (Prizren, Hafız, 1980: 118), *bu ne va it celi evde bi değışi lı cüri.* (Bu geldiğinde evde bir değışiklik görüyor.) (Prizren, Hafız, 1980: 125), *bu çocu□ bilmey ne yapma.* (Bu çocuğu ne yapacağını bilmiyor.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 111); *ne va it ağaci i ar ağacin doruğundan bir çaf a uçar.* (Ağacı yıktığında ağacın doruğundan bir karga uçar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 160), *bunlardan ne va it biraz uza laşır, ardaşlari buna başlarlar bağırsınlar.* (Bunlardan biraz uzaklaşınca, kardeşleri buna bağırmağa başlarlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 162), *içi adam ne vakit ya laşirlar, ne ba sınlar onlar candarma imişlar.* (Onlar, iki adam yaklaşıncaya, jandarma olduklarını anlarlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 163), *adam ne va it duymış şaşmış.* (Adam, duyunca şaşırmış.) (Doburçan, Dindar, 1976: 164), *aranlı ne va it olmuş ekmek yemişlar.* ( Karanlık olunca ekmek/yemek yemişler.) (Doburçan, Dindar, 1976: 164), *ne vakit cirmiş eve babasi hem üce anasi şaşmışlar.* (Eve girince babası ve üvey anası şaşırmışlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 165), *ama ne vakit duyar başlar bağırsın.* (Ama duyunca bağırmağa başlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 166); *dünyada ne ekersın oni biçersın.* (Dünyada ne ekersen onu biçersın.) (Mamuşa, Hasan, 1997: 45/693); *gürmiş jaba beygiri nere nallarler, o da aldirmiş ayağını.* (Gostivar, Hasan, 1997: 53/926), *insan nedir yedide, odur yetmişte.* (İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur.) (Gostivar, Hasan, 1997: 59/1120), *arışma nere geçmes süzün.* (Sözünün geçmediği işe karışma.) (Gostivar, Hasan, 1997: 62/1197), *aşık bilir çümlekte ne var.* (Çümlekte olanı kaşık bilir.) (Priştine, Hasan, 1997: 62/1213), *köpek ne amlar, ısırılmaz.* (Havlayan köpek ısırılmaz.) (Resne, Hasan, 1997: 66/1332), *o ne besler maç ay, beslemes siçanlari.* (Gostivar, Hasan, 1997: 71/1499), *o ne çi ar ağızdan, geriye dünmes.* (Ağızdan çıkan geri dönmez.) (Gostivar,

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

Hasan, 1997: 71/1500), *o nedir ismetin gelecek*. (Kısmetin olan şey gelecektir.) (Gostivar, Hasan, 1997: 71/1501), *o ne gitmiş, geriye dönmes*. (Giden geri gelmez.) (Gostivar, Hasan, 1997: 71/1502), *o ne pitayler, aç oalmas*. (Soran aç kalmaz.) (Resne, Hasan, 1997: 71/1503), *o ne utanmas, her şey yapar*. (Gostivar, Hasan, 71/1504), *o ne verir gene verir*. (Veren gene verir.) (Resne, Hasan, 1997: 71/1505), *o ne yalantırır o hem çalır*. (Yalan atan çalar da.) (Gostivar, Hasan, 1997: 71/1506), *onun ne var sağlığı var her şeyi*. (Sağlığı olanın her şeyi var.) (Gostivar, Hasan, 1997: 72/1522), *nasıl senin elin ne aşır, yabancı el aşimas*. (Yabancı el, kendi elinin kaşdığı gibi kaşmaz.), (Gostivar, Hasan, 1997: 69/1451), *sarımsa ne yemiş ağzi o ar*. (Sarımsak yiyenin ağzi kokar.) (Kocacık, Hasan, 1997: 76/1647) vb.

### 2.2.3. “Açan/açın/haçan/haçın” (< kaçan) ile kurulan ilgi cümleleri:

Eski bir zaman zarfından (kaçan “ne zaman”) gelen, bugün Anadolu ve Rumeli ağzlarında farklı şekillerde karşımıza çıkan bu bağlaç, Makedonya ve Kosova Türk ağzlarında “açan/açın, haçan/haçın” biçiminde ama zaman anlamlı zarf-fiil göreviyle bir cümle başı bağlacı veya Avrupa dillerindeki ilgi zamirleri gibi kullanılmaktadır.

Brendemoen’un, “hacan” şekliyle Trabzon’un doğu yörelerinde sıkça kullanıldığını tespit ettiği bu bağlaç, “*hacan yaşın gider ağlın da gider* (Yaşın gidince aklın da gider.)”, “*muhaçir hacan gelduk kardaşum var idi* (Muhacir olarak geldiğimizde bir kardeşim vardı.)”, ona göre, doğrudan doğruya zaman belirten yan cümlelerde kullanılmaktadır (Brendemoen, 2008: 171).

Söz konusu bağlacın, Makedonya ve Kosova Türk ağzlarında yaygın olarak kullanımı ve oluşturduğu ilgi cümleleri, Trabzon ağzıyla bağlantıyı hatırlatmakla beraber, elbette bu Türk ağzlarında yabancı dillerin etkisini yansıtmaktadır.

*açın cirdi içeri Musa, eppisi kouktilar ayaga*. (Musa içeri girince hapsi ayağa kalktı.), *açın idi ufak, çok usli idi*. (Küçükken çok usluymuştu.), *açın o bağırیدی, çoco lar susaydılar*. (O bağırırken susuyorlardı.) (Prizren, Yusuf, 1977: 65), araba *haçan* ırılır yollar ço uzun cüsterır. (Araba kırılınca yollar çok uzun görünür.) (Priştine, Yusuf, 1975: 37)

## Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010

*haçan gelirler yarındasi sabalin, o avağ da bir misli alınlamış.* (Yarın sabah geldiklerinde kavak bir misli kalınlamış.) (Kumanova, Eckmann, 1962: 130), *haçan sallacam ipi, çe in ipi yo ari!* ( Ben ipi salladığımda, siz ipi yukarı çekin.) (Kumanova, Eckmann, 1962: 133), *haçın celmiş anasi yürmüş ilk ızı cüz el cürmiş.* (Prizren, Hafız, 1980: 117), *haçın cürü anasi şaşırı.* (Anası görünce şaşırıyor.) (Prizren, Hafız, 1980: 119), *haçın verırlar yüzügi hoca dey araplara: bu binay deynizin ortasına cütürün.* (Yüzüğü verdiklerinde, hoca Araplara, bu binayı denizin ortasına götürün, demiş.) (Prizren, Hafız, 1980: 1-208), *haçın çi ay küçük ız onlar br aylar çeli içerde hem açaylar.* (Küçük kız çıkınca onlar keli içerde bırakıp kaçıyorlar.) (Prizren, Hafız, 1980: 123), *a içi çingene da seklani çi haçın yer div o ızın ne alır altınlarını alma.* ( İki çingene ise, dev kızı yediğinde ondan kalan altınları alalım diye saklanıyor.) (Prizren, Hafız, 1980: 123), *haçın cürmiş beyas cüvercin çi ız dereye cirdi, uçmuş, gelmiş ıza ve demiş:...* (Beyaz güvercin kızın dereye girdiğini görünce uçup gelmiş ve kıza demiş:...) (Prizren, Hafız, 1980: 128), *haçın o cün celmiş, cüvercin yusuf o içi ırmızı cüvercinlen havada uçaymışlar.* (O gün geldiğinde güvercin Yusuf o iki güvercinle havada uçuyorlarmış.) (Prizren, Hafız, 1980: 128), *yarın saba açın celi çav a arama tiçeni o dey çav aya: ...* ( Yarın sabah karga dikenini aramaya gelince, o kargaya diyor: ...) (Prizren, Hafız, 1979: 122), *mitebini açın bitiriy, bir yerde memur oliy.* (Mektebini bitirince bir yerde memur oluyor.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 108), (Prizren, Yusuf, 1974a: 110), *babam açın celır hem aya□ larını hem elni üpersin.* (Babam gelince hem ayaklarını hem elini öpersin.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 114), *açın olmuş on beş yaşında anasi hep onun içen düşüniymiş.* ( On beş yaşında olunca, anası hep onun için kaygılanıyormuş.) (Mamuşa, Morina, 1978: 202), *omitıla açın duyayla buni çabu çabu çağırılar hem bildirilar işleri nasıl imiş.* (Komitalar duyunca bunu acele çağırıp işlerin nasıl olduğunu bildiriyorlar.) (Mamuşa, Morina, 1978: 203), *çocuğun anasi çıldırmış açın duymış çi çocuğı bayılmış.* (Anası çocuğun bayıldığını duyunca çıldırmış.) (Mamuşa, Morina, 1978: 204), *ba , açın başlarsın çorbay yema aşigini doldurursun çorba hem uzadırsın benim ağzıma.* (Bak, çorbayı yemeye başlayınca kaşığına çorba doldurursun ve benim ağzıma uzatırsın.) (Mamuşa, Morina, 1978: 205), *açın oli saba oca adam dey hizmetçilere: ...*

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

(Sabah olunca koca adam hizmetçilere diyor: ...) (Mamuşa, Morina, 1978: 206), *açın ciri eve cidey doğri ateşe*. (Eve girince, doğruca ateşe gidiyor.) (Mamuşa, Morina, 1978: 207), *haçan* *çikmiş sobasından aplimbabanın oabuğundan peri cüzeli bi ız çikmiş*. (Odasından çıktığında kaplumbağanın kabuğundan peri güzeli bir kız çıkmış.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 124), *padişa haçan cürmiş daha da delirmiş*. (Padişah görünce daha da delirmiş.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 125), *fu ara haçın ou ti oynasın, opti dal*. (Fakir oynamaya kalkınca, dal koptu.) (Gostivar, Hasan, 1997: 51/859), *haçın ister fenalı gelsın sormas*. (Fenalık isteyen sormaya gelmez.) (Gostivar, Hasan, 1997: 53/943), *haçın verir alla verir*. (Verince Allah verir.) (Gostivar, Hasan, 1997: 53/944), *haçın yo tur hem padişa yemes*. (Olmayınca padişah da yemez.) (Gostivar, Hasan, 1997: 53/945), *ısıtmamış güneş haçın doğmiş, ısıtıraca haçın oauşur*. (Güneş yeni doğduğunda ısıtmaz, ısıtacağı zaman da kavuşur/batar.) (Gostivar, Hasan, 1997: 60/1137),

#### 2.2.4. “Kim” zamiri ile kurulan ilgi cümleleri:

Esas itibariyle bir soru zamiri olan “kim”, Hint-Avrupa kökenli yabancı dillerin etkisiyle, Farsçadan geçen “*ki*” bağlacının da etkisiyle kullanımdan düşen Türkçenin eski bağlama zamiri “*kim*”in görev ve anlam ilgisiyle Makedonya ve Kosova Türk ağzlarında kullanılır olmuştur.

*kim arır boynuzlar, hem ula larını aybeder*. (Boynuz arayan kulaklarını da kaybeder.) (Gostivar, Hasan, 1997: 64/1273), *kim eder, kendine eder*. (Eden kendine eder.) (Gostivar, Hasan, 1997: 64/1274), *kim işlemes o yemes*. (Çalışmayan yemez.) (Üsküp, Hasan, 1997: 64/1275), *kim işler o yanlışlar*. (Çalışan hata yapar.) (İştup, Hasan, 1997: 64/1276), *kim açar iılı ten düşer fenalığa*. (İyilikten kaçan kötülüğe düşer.) (Gostivar, Hasan, 1997: 64/1277), *kim sana taş atar, sen ona ekmek at*. (Sana taş atana sen ekmek at.) (Priştine, Hasan, 1997: 64/1279), *kim verir uşlu versın em a şamlı*. [Kuşluk (yemeğini) veren, akşamlik da verir.] (Resne, Hasan, 1997: 64/1283), *kim verir gendine verir*. (Veren kendine verir.) (Gostivar, Hasan, 1997: 64/1282) vb.

#### 2.2.5. “Ne ka” (< ne kadar) zarfı ile kurulan ilgi cümleleri:

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

Yine Hint-Avrupa kökenli Sırp, Arnavut ve Makedon dillerinin etkisiyle, Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında “*ne a*” (< ne kadar) miktar zarfı öbeğinin de ilgi zamiri olarak kullanıldığını görüyoruz.

*ne a biti oyen eppisi furladilar dişari.* (Oyun bitince hepsi dışarı çıktılar.), *ne a sen ou tun cüneş doğdi.* (Sen kalkar kalkmaz güneş doğdu.), *ne a başladi sobaya, çoco lar susuştılar.* (Odaya o girince, çocuklar sustular.) (Prizren, Yusuf, 1977: 65), *ne a nişanlı dururlar, mulet kesilir.* (Ne kadar nişanlı kalınacağına, karar verir.) (Florina, Elçin, 1964: 246), *ne a edebilmişler ari oca bir sene çalışmışlar.* (Karı koca güçleri yettiğince bir sene çalışmışlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 161) vb.

#### 2.2.6. “Nasıl” soru zarfı ile kurulan ilgi cümleleri:

Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında, soru zarfı veya edatı olan “nasıl”ın ilgi zamiri olarak kullanılıp ilgi cümleleri kurduğuna tanık oluyoruz. Tabii burada da çekimli fiilden önce gelerek kullanılan “nasıl”ın işlevi, sıfat-fiil ve zarf-fiillerin işlevidir.

*nasıl başladi yağmur o cün, iç durmadi.* (O gün yağmur başladıktan sonra hiç dinmedi.) (Prizren, Yusuf, 1977: 65), *onon da celi a lna babasi nasıl emanet etti.* (Onun da aklına babasının emanet ettiği geliyor.) (Prizren, Hafız, 1980: 125), *ep düşüniy anasını nasıl sağlıtursın.* ( Hep anasını nasıl iyileştireceğini düşünüyor.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 110), *kisçaza sormışlar nasıl bile olmuş.* (Kızcağıza nasıl bu hâle geldiğini sormuşlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 165), *çocu da anlatırı arısına nasıl babasi bundan aray bulsun ona bi demirden adam...* (Çocuk da karısına babasının bundan ona demirden bir adam arayıp bulmasını istediğini anlatıyor.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 126), *nasıl çalaca ler, oyle oynaycasın.* (Çalındığı gibi oynayacaksın.) (Gostivar, Hasan, 1997: 69/1447), *nasıl gelmiş, oyle gitmiş.* (Geldiği gibi gitmiş.) (Gostivar, Hasan, 1997: 69/1448), *nası gitti, oyle geldi.* (Gittiği gibi geldi.) (Gostivar, Hasan, 1997: 69/1449), *nasıl azanır, oyle arceder.* (Kazandığı gibi de harcar.) (Resne, Hasan, 1997: 69/1450), *nasıl senin elin ne aşır, yabancı el aşimas.* (Yabancı el, kendi elinin kaşdığı gibi kaşmaz.), (Gostivar, Hasan, 1997: 69/1451), *raki nası durur şişede, durmaz yürekte.* (Rakı şişede durduğu gibi yürekte durmaz.) (Gostivar, Hasan, 1997: 75/1611) vb.

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

### 2.2.7. “Nice” zarfı ile kurulan ilgi cümleleri:

“Nasıl” zarfı gibi, “nice” zarfının da Makedonya ve Kosova Türk ağzlarında ilgi zamiri olarak kullanılıp Hint-Avrupa dillerinin ilgi zamirleri gibi ilgi cümlesi kurduğunu görüyoruz.

*nice citti bundan, unuti bizi.* (Buradan gideli bizi unuttu.), *nice cendisi büyüy, a li da büyüy.* (Kendisi büyüdüğü, akli da büyüyor.), *nice celmiştir, iç durmamıştır.* (Geldikten sonra hiç durmadı.) (Prizren, Yusuf, 1977: 65), *sert hem şimla altınlar nice çeşmeden başlamış a sın.* (Sert ve parlak altınlar akmaya başlamış.) (Doburçan, Dindar, 1976: 161), *cit, sor nice ızı verdilar.* (Git, kızı nasıl verdiklerini sor.) (Prizren, Yusuf, 1974a: 114), *bu içi celin nice oldurmuş ellerini, nice ne yemişlar hep furdalar düşülmüş ellerinden.* (Bu iki gelin ellerini kaldırıncaya yedikleri bütün kırıntılar ellerinden dökülmüş.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 125) vb.

### 2.2.8. “Taçi/çaki/ çak” (< ta ki) bağlama edatıyla kurulan ilgi cümleleri:

Makedonya ve Kosova Türk ağzlarında, Türkçede bağlama edatı olarak kullanılan “ta ki” edat öbeği, fonetik değişime uğramanın yanında, asıl görev değişikliğine uğrayarak ilgi zamiri olarak kullanılmaktadır. Üstelik bu bağlaç, zaman anlamıyla (...- e kadar), Balkan dillerine bir Türkizm olarak da girmiştir (Hasan, 1997: 19). Onun da ilgi zamiri olarak kullanımı, çekimli fiillerden önce gelerek fiilimsilerin işlevini sağlayacak şekildedir.

*taçi celmezlar onlar, ben da citmem onlara.* (Onlar gelmeyince, ben de onlara gitmem.), *cit mitebe taçi baban celmemiş.* (Henüz baban gelmemişken okula git.), *taçi o bağır idi, ben susaydım.* (O bağırırken ben susuyordum.) (Prizren, Yusuf, 1977: 65), *ihtiyar dede taçi ne doymuş yemiş.* (İhtiyar dede doyuncaya kadar yemiş.) (Doburçan, Dindar, 1976: 167), *demir ça tr isi dügölür/demir ça tr ızgın bükölür.* (Demir kızgın iken dövölür/bükölür.) (Gostivar, Hasan, 1997: 42/586), *evlada süle ça ırmamış testiye, testiye ırdı tan sonra pare etmes sülemek.* (Çocuğa testiye kırmadan söyle, testiye kırdıktan sonra söylemenin faydası olmaz.) (Gostivar, Hasan, 1997: 51/859), *ma sım ça tr küçük ürenir.* (Çocuk küçük iken öğrenir.) (Resne, Hasan, 1997: 68/ 1405), *Dünürçi çak azırlasınlar botçalıkları beklerdi.* (Dünürcü, onlar hazırlanıncaya kadar bohçalıkları beklerdi.) (Florina, Elçin, 1964: 245), *ça çeşmeden su*

## Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010

taşısını akşam olur. (Çeşmeden su taşıyınca kadar akşam olur.) (Florina, Elçin, 1964: 250), **ça** açalım öle oldi. (Kaçınca kadar öğlen oldu.) (Florina, Elçin, 1964: 250), **ça** gidelim öle oldi. (Gidinceye kadar öğlen oldu.) (Florina, Elçin, 1964: 253), **çak aldı patlayacaydı.** (Alınıncaya kadar patlayacaktı), **ça orda imiş yazı .** (Yazısı o kadarmış), **ça tur küçük çocu lar gâylesi de küçüktür.** (Çocuklar küçük olduğu sürece, gâileleri de küçüktür), **ça gelsin zenginun keyfi, fu aranın canı çı ar.** (Zenginun keyfi gelinceye kadar, fakirin canı çıkar) (Hasan, 1997: 19-20) vb.

### 2.2.9. “Hem” bağlacının -Ip/-Up zarf-fiilinin göreviyle kullanıldığı cümleler:

Makedonya ve Kosova Türk ağızlarında, yine fiilimsilerin kullanılmamasının bir sonucu olarak, Türkçede “*hem... hem...*” şeklinde karşılaştırma bağlacı olarak kullanılan “*hem*” bağlacının, tek başına bir kullanım kazandığını, bağlaç işlevini kaybetmeden genellikle çekimli fiillerden sonra gelerek Arapça “*ve*” bağlacının, Türkçe -Ip/-Up yapıları zarf-fiilin işleviyle kullanıldığını görüyoruz. Kanaatimizce hem bağlacının tek başına ve -Ip/-Up zarf-fiilinin işleviyle kullanılışı da, Sırp, Arnavut ve Makedon dillerinin etkisinden başka bir şey değildir.

*İçi arap çİ aymiş hem o ne isterse oni yapaymış.* (İki Arap çıkıp onun istediğini yapmış.) (Prizren, Hafız, 1980: 119), *anasi da inani hem çocogi veri.* (Anası inanıp çocuğu veriyor.) (Prizren, Hafız, 1980: 119), *içerde bi oca adamın cepinden yüzüğü al hem bana cetir!* (İçerdeki koca adamın cebinden yüzüğü alıp bana getir.) (Prizren, Hafız, 1980: 120), *bu urtulı hem o yüzüklen yaşay üle.* (Bu kurtulup o yüzükle öyle yaşıyor.) (Prizren, Hafız, 1980: 121), *haçın çİ ay küçük ız onlar bra aylar çeli içerde hem açaylar.* (Küçük kız çıkınca onlar keli içerde bırakıp kaçıyorlar.) (Prizren, Hafız, 1980: 123), *bu ız oşmiş anasına hem bütün bunları düvermiş anasına.* (Bu kız anasına koşup bütün bunları deyivermiş.) (Prizren, Hafız, 1980: 127), *yarın saba çağırmişlar buni hem sormişlar cece çiminlen úonoşmiş.* (Yarın sabah bunu çağırıp kiminle konuştuğunu sormuşlar.) (Prizren, Hafız, 1980: 128), *ema celmiş bizim horos almiş hem yemiş.* (Ama bizim horoz gelip yemiş.) (Prizren, Hafız, 1979: 122), *ali bi çemani ve başlay çalma hem haykırma.* (Bir keman alıyor ve çalıp söylemeye başlıyor.) (Prizren, Hafız, 1979: 123), *ona çendi üzügünü*

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

**cüsterir hem ne yapacağını sorar.** (Ona kendi yüzüğünü gösterip ne yapacağını sorar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 160), eline bir torba almış hem kiscaza demiş:... (Eline bir torba alıp kızcağıza demiş:... ) (Doburçan, Dindar, 1976: 165), ... **ineğin boynuna bi yular ta miş hem inekle beraber yola oyulmuş.** (İneğin boynuna bir yular takıp inekle beraber yola koyulmuş.) (Mamuşa, Morina, 1978: 203), **omitata açın duyayla buni çabu çabu çağırılar hem bildirilar işleri nasıl imiş.** (Komitalar duyunca bunu acele çağırıp işlerin nasıl olduğunu bildiriyorlar.) (Mamuşa, Morina, 1978: 203), **o va it doktor şeylerini çekmiş hem evine citmiş.** (O vakit doktor şeylerini çekip evine gitmiş.) (Mamuşa, Morina, 1978: 204), **anasi suyi içmiş hem aramış çocuğıyle biraz onuşma.** (Anası suyu içip çocuğunu biraz konuşmak için aramış.) (Mamuşa, Morina, 1978: 204), **oca adam selam veri hem soray olur mi bu cece sizde alam.** (Koca adam selam verip bu gece sizde kalabilir miyim diye soruyor.) (Mamuşa, Morina, 1978: 205), **oca eşek ço ızay hem açay evden.** ( Koca eşek çok kızıp evden kaçar.) (Mamuşa, Morina, 1978: 206), **üzümü ali hem babsına cütürü.** (Üzümü alıp ababsına götürür.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 125), **sen üzümü buldun ama çık hem bana bul bi sabi çi bucün doğmuş, bucün cezsın, bucün sülesın.** (Sen üzümü buldun, ama çıkıp bana bugün doğduğu hâlde gezip söyleyen bir çocuk bul.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 125), **bak, açın başlarsın çorbay yema aşığını doldurursun çorba hem uzadırsın benim ağzıma.** (Bak, çorbayı yemeye başlayınca kaşığını çorba doldurursun ve benim ağzıma uzatırsın.) (Mamuşa, Morina, 1978: 205) vb.

Bir karşılaştırma bağlacı olan “hem” bağlacının “ve” bağlacı işleviyle bir sırlama bağlacı olarak kullanıldığını gösteren örnekler de az değildir:

tam bir sene sora inek **hem** at alırlar. (Doburçan, Dindar, 1976: 161), çocu lari **hem** torunlari toplanmışlar. (Doburçan, Dindar, 1976: 161), ne vakit cirmiş eve babası **hem** üçe anası şaşmışlar. (Eve girince babası ve üvey anası şaşmışlar.) (Doburçan, Dindar, 1976: 165) vb.

### 2.3. Yabancı (Sırpça, Arnavutça) asıllı bağlaçlarla kurulan bağlı cümleler:

#### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*



Türkçe zamir, zarf ve bağlaçların ilgi zamiri olarak kullanıldığını gördüğümüz Kosova Türk ağızlarında, Sırp ve Arnavut dillerinden alınma bağlaçlarla kurulan bağlı cümleler de kullanılmaktadır ki, bu da Türk ağızları üzerinde yabancı dillerin etkisini göstermesi bakımından ilginç bir veridir.

### 2.3.1. Sırpça “a” bağlacı ile kurulan bağlı cümleler:

Sırpçaya ait bu bağlaç, Türkçedeki “ise” bağlacının yerine kullanılan bir bağlaçtır. Kosova Türk ağızlarına ait olarak Hafız’ın Sırpça çevirisiyle verdiği şu örneklerde Sırpça cümle yapısının etkisi açıktır:

*ben cittim, a o celmedi.* [Ben gittim o ise gelmedi. (Sr.: Ja sam otišao, a on nije dašao.) ], *O*

*imtihanda düştü, a ben ceçtim* [O imtihanda kaldı, ben ise geçtim. (Sr.: On je pan na ispitu, a ja sam položio.) ] (Hafız, 1999: 520)

Daha birçok örneği tespit etmek de mümkündür:

*sen beni yemedin, a ben şimdi sterım yema seni.* (Sen beni yiyemedin, ama şimdi ben seni yiyeceğim.), *ben oni çağırdım a o naz atay, celmey.* (Ben onu çağırdım, ama naz atıp gelmiyor.), *bucün bunda celdık, a yarın nerye cideceksık.* ( Bugün buraya geldik, yarın nereye gideceğiz.), *biz işleysık, a sen hazır yeysin.* (Biz çalışıyoruz, sen ise hazırdan yiyorsun.), *a onlar sustılar mi?* (Ya onlar sustular mı?) (Prizren, Yusuf, 1997: 66); o çocoğon adını şa ismayl *a* atının yavrısını amber adını ta mış. (Prizren, Hafız, 1980: 116), o yüzük bi uyıda bulunmuş, *a o uyi bi dağın birindeymiş.* (Prizren, Hafız, 1980: 119), *onlar başlamişlar ütme a bu oynama.* (Onlar ötmeye başlamışlar bu ise oynamaya.) (Prizren, Hafız, 1980: 122), *o cece hepsi cidey evine cübre arabasilen, a bu celini devlet yolay paytonlen.* (O gece hepsi evine gübre arabasıyla gidiyor, bu gelini ise padişah faytonla yolluyor.) (Prizren, Hafız, 1980: 122), *a içi çingene da seklani çi haçın yer div o ızın ne alır altınlarını alma.* ( İki çingene ise, dev kızı yediğinde ondan kalan altınları alalım diye saklanıyor.) (Prizren, Hafız, 1980: 123), *bük motrasini veri ustasına a ortanci motrasini veri bize.* (Büyük kız kardeşini ustasına, ortanca kız kardeşini ise bize veriyor. ) (Prizren, Hafız, 1980: 124), *bu ari ügi üzünü hiç sevmeymiş, bütün işlerini ononlen işletirmiş, a cendi ızını hiç işletirmeymiş.* (Bu karı üvey kızını hiç sevmiyor, bütün işlerini ona gördüyor, ama kendi kızına hiç iş gördürmüyormuş.) (Prizren, Hafız,

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

1980: 126), *ari suyi içmiş, a çocu birden bire ortadan aybolmuş.* (Karı suyu içmiş, ama çocuk birden bire ortadan kaybolmuş.) (Mamuşa, Morina, 1978: 205), *niçin bana saman ataysın a obi eşege otlu ?* (Niçin bana saman, öbür eşege **ise** otluk atıyorsun?) (Mamuşa, Morina, 1978: 206), *a bu çüçününün ellerinden furda yerine hep altın inci düçülmüş.* (**Oysa** bu küçüğünün ellerinden kırıntı yerine hep atın, inci dökülmüş.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 124), *hayt be efendim, sen sı ilma ben ciderım cübre arabasilen, onlar paytonlen, a onlar celırlar cübre arabasilen a ben paytonlen.* (Prizren, Hafız, 1980: 121),

Bu bağlacın Türkçe “hem... hem ...” bağlacının anlam ve göreviyle kullanıldı örneklerle rastlıyoruz:

*a kerim olamaz, a Mustafa olamaz ya kim olaca ? (Hem Kerim olamaz hem Mustafa olamaz ya kim olacak?)* (Resne, Ago, 1987: 14) *öv nedir övmeyçin a yo sövmeyçin.* (Övme zamanı öv, **yoksa** söversin.) (Resne, Hasan, 1997: 73/1556)

### 2.3.2. Arnavutça “se” bağlacı ile kurulan bağlı cümleler:

Arnavutçadan alınan bu bağlaç, karşıt anlamlı iki cümleyi bağlar ve Türkçedeki “*yoksa, nitekim, çünkü, zira*” bağlaçlarının anlam ve göreviyle kullanılır. Hafız’ın Kosova Türk ağzlarına ait olarak Arnavutça çevirisiyle verdiği şu örnek cümleler, yabancı dillerin bu Türk ağzları üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir:

*ben ona citmem se o bana celmedi.* [Ben ona gitmem çünkü o bana gelmedi. (Sr.: Neciu da idem kod njega jer on meni nije daşao.)], *da isla serçe elde se cüvercin dalda.* [Serçe elde daha iyi nitekim güvercin dalda. (Bolje vrbac u ruci nego golub na grani.)] (Hafız, 1999: 520-521)

Elbette başka örneler de vardır:

*bizi çığırmadi se ciderdik.* (Bizi çağırırsaydı giderdik.), *celınıs gayri se çok üzledik.* (Geliniz artık, sizi çok özledik.), *stemedım arışma se anlatırdım işini.* (Karışmak istemedim **yoksa** görürdü göreceğini.), *usli otor se pişman olorsın.* ( Uslu ol **yoksa** pişman olursun.), *ona dayandım se bu işi cendım apardım.* (Ona dayandım **yoksa** bu işi kendim yardım.), *anasi ço ağlamış se çocogoni bulamamış.* (Anası çok ağlamış **çünkü** çocuğunu bulamamış.), *Babani şindi dingle se sora ceç olor.* (Babanı şimdi dinle **zira** sonra geç olur.) vb. (Prizren, Yusuf, 1977: 67), *sen o fuçılara do onmayasın se olorsın taş.* ( Sen o fiçılara dokunma, **yoksa**

## Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010

taş olursun.) (Prizren, Hafız, 1980: 119), *o da bra ay onda se a şam olmiş.* (O da orada bırakıyor, **çünkü** akşam olmuş.) (Prizren, Hafız, 1980: 119), *aman buni tepelema se bizi o utardi.* (Aman bunu tepeleme, **zira** bizi o kurtardı.) (Prizren, Hafız, 1980: 124), *insanın daha ey cani se adi çıksın.* (İnsanın canının çıkması adının çıkmasından daha iyidir.) (Priştine, Yusuf, 1975: 46), ... *yo cidelim eve calırsı ceceylen alırsa altınları se olmaz, biçim raslarsik hanci candarmaya da sora ne olur hallımız?* (Hayır, eve gidelim, altınları geceleyin alırız, **zira** hancı, jandarmaya rastlarsak hâlimiz ne olur?) (Doburçan, Dindar, 1976: 162), ... *orkarım se cürürse ağam düger.* (... Korkarım, **zira** ağabeyim görürse döver.) (Mamuşa, Morina, 1978: 206), ... *yo demiş se cürürse ağam çeser.* (... Yok, **zira** ağabeyim görürse keser, demiş.) (Mamuşa, Morina, 1978: 207), *ız başlamış yalvarsın, aramış o abugi se onsuz yaşayamam, demiş.* (Kız yalvarmaya başlamış, o kabuğu aramış, **yoksa** onsuz yaşayamam demiş.) (Mitroviça, Yusuf, 1974: 125) vb.

### 2.3.3. “Asa” bağlacı ile kurulan bağlı cümleler:

Süreyya Yusuf’un Prizren Türk ağzının kendi ürünü olarak gösterip ölçünlü Türkçede karşılanmasına bile gerek bulunmadığını belirttiği (Yusuf, 1975: 66) bu bağlaç, Türkçedeki “*oysa, ama, ya, ki*” bağlaçlarının anlam ve görev ilgisiyle kullanılmasını da dikkate alırsak, yukarıda belirttiğimiz Sırpça “*a*” ve Arnavutça “*sa*” bağlaçlarının birleşmesinden oluşmuş bir bağlaca benziyor. Cümlelerin başında, ortasında ve sonunda kullanılabilen bu bağlaç, cümlelere “*zıtlık/karşıtlık*” anlamı katmaktadır. Taradığımız metinlerde karşılaştığımız bu bağlaca ait örnekleri, Yusuf’un çalışmasından aktarıyoruz:

*asa nerde tutarse a şam, onda alam.* (Akşam nerede tutarsa, orada kalalım.), *ben ona süledım, asa niçin citmedi alm .* (Ben ona söyledim, ama niye almaya gitmedi?), *o, borcuni yaptı, asa benyim abatli.* (O, görevini yaptı, oysa suçlu olan benim.), *asa citmese celm ?* (Ya ansızın çatarsa?), *hasta dil asa, işına ba .* (Hasta değil ya, sen ona bak.), *sana sormadım asa...* (Sana somadım ki...), *ecbe dilmış asa...* (Hiç güzel değilmiş ki...) (Prizren, Yusuf, 1975: 66) vb.

## Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010

#### 2.4. Yeterlilik fiilinin soru şeklinin “olor mi” söz öbeğiyle kurulması:

Kosova Türk ağzlarında, yine Sırp ve Arnavut dillerinin etkisini taşıyan bir başka cümle çeşidi daha vardır. Örnekleri daha az görülen bu cümle çeşidi, yeterlik fiilinin soru biçimini vermek amacıyla, cümlenin başına “olor mi” söz grubunun getirilerek oluşturulduğu cümlelerdir:

*olor mi citma?* [Gidebilir mi? (Moze li otici?)], *olor mi yazam?* [Yazabilir miyim? (Mozemo pisati?)], *olor mi sizde celam?* (Size gelebilir miyim?), *olor mi tonda bahçede otorim.* (Şurada bahçede oturabilir miyim?), *olor mi to çocogi cabedersın bana.* (O çocuğu bana bağışlayabilir misin?), *olor mi koyasın bunda uyım?* (Burada uyuyabilir miyim?) (Prizren, Yusuf, 1977: 67); *olor mi yarına adar bu horozi sizde oym?* (Bu horozu yarına kadar size bırakabilir miyim?), *olor mi bu gece bu inegi sizde oym?* (Bu gece bu ineği size bırakabilir miyim?) (Prizren, Hafız, 1979: 123); *olor mi cideym sorma bi çet evde anasına.* ( Evdeki anasına bir kez sormak için gidebilir miyim?), *olor mi bu bıçağa bir ayet yazdıralım?* (Bu bıçağa bir ayet yazdırabilir miyiz?), *olor mi onda bahçede otorim, zere ço yorgonim.* ( Çok yorgunum, orada bahçede oturabilir miyim?) (Prizren, Yusuf, 1974a: 113-114); *oca adam selam veri hem soray olur mi bu gece sizde alam.* (Koca adam selam verip bu gece sizde kalabilir miyim diye soruyor.) (Mamuşa, Morina, 1978: 205) vb.

### 3. Sonuç

Dünyada başka kültür ve medeniyetlerle ilişkiler kurmuş olup da dili saf kalmış bir millet gösterilemez. Dolayısıyla dil etkileşimi çerçevesinde diller arasında alışveriş ve etkilenme kaçınılmazdır. Söz konusu edilecek dil Türkçe ise, bu daha da normaldir. Ancak, çok geniş bir coğrafyada konuşulan bir dil olan Türkçenin bazı lehçe ve ağzlarında, iki veya çok dilli ortamların sebep olduğu dil etkileşimi ile söz diziminin değişmesine varan olumsuzluklar yaşadığı da bir gerçektir.

Gagavuz, Karay ve Kumuk Türklerinin dillerinde Bulgarca, Moldovaca ve Rusçanın etkisi nasıl kelime alışverişiyle sınırlı kalmayıp cümle yapısını değiştirecek boyutlara ulaşmış (Özkan-Musa, 2004: 96) ve aynı süreç, bugün İngilizce ve Rumcanın etkisiyle Kıbrıs'ta yaşanmakta ise (Çelebi, 2003), benzer bir süreç de Balkanlarda, özellikle iki ve çok dillilik içinde her anlamda azınlık hayatı yaşayan Makedonya ve Kosova Türklüğünün Türkçesi için de

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

söz konusudur. Makedon, Arnavut, Sırp-Hırvat dillerinin etkisi, Makedonya ve Kosova Türklerinin dillerini sadece söz varlığı, ses ve şekil bilgisi yönlerinden etkilemekle kalmamış, cümle yapısında da büyük değişikliklere yol açmıştır.

Her ana dili onu konuşan insanın kendini en mutlu ve güvende hissettiği evi olduğuna göre, ses ve şekil bilgisi yanında, özellikle söz dizimi o evin temel ve kolonları demektir. O hâlde kolonların yıkılması, yapının çökmesi anlamına geleceğine göre, Makedonya ve Kosova'da Türkçenin kolonları zorlanmakta, yapısı büyük bir değişimi yaşamaktadır. Bu değişimin Türkçeye ve kültürel anlamda bu coğrafyada yaşayan Türk topluluklarına daha fazla zarar vermemesi için, birtakım önlemler alınmalıdır. Bunun en etkili yolu da Türkiye Cumhuriyeti marifetiyle Türkçe eğitim-öğretime ve kültürel faaliyetlere daha fazla katkı sağlamaktan geçmektedir. Aksi takdirde küreselleşme süreci, yakın bir gelecekte Makedonya ve Kosova'da yaşayan Türklerin kucağına "kreol"\* benzeri bir "küresel dilcik" bırakırsa, buna şaşmamalıdır.

#### TARANAN ESERLER

- DİNDAR, Musa (1976). "Doburcan Ağzında Söylenen Halk Masalları", *Çevren* (Priştine), IV/11, s. 159-167.
- ECKMANN, Janos (1962). "Kumanova (Makedonya) Türk Ağzı", *Németh Armağanı*, Haz.: J. Eckmann-A. S. Levend-M. Mansuroğlu, Ankara: TDK Yay., s. 111-144.
- ELÇİN, Şükrü (1964). "Florina Ağzı", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl: 1, Sayı: 2, Ankara: TKAE Yay., s. 244-253.
- GÜLENSOY, Tuncer (1993). *Rumeli Ağzlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme (İnceleme-Bibliyografya-Metinler)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.
- HAFIZ, Nimetullah (1974). "Prizren'de Türk Masalları I", *Çevren* (Priştine), C VI/4, s. 121-137.

\* Kreol, sömürgecilik zamanında yerli dillerle İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Portekizce vb. Avrupa dilleri arasındaki ilişkilerden doğmuş, yerli dillerle Avrupa dillerinin karışımından oluşmuş ve bugün Antil, Lousiane'a Guyane, Réunion, Hind Okyanusu adalarında sekiz milyon insanın konuştuğu yeni dillerin adıdır (Kıran, 1996: 275).

#### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

- HAFIZ, Nimetullah (1977). "Prizren'de Türk Deyim ve Atasözleri I", *Çevren* (Priştine), C V/13, s. 125-135.
- HAFIZ, Nimetullah (1980). "Prizren'de Türk Masalları II", *Çevren* (Priştine), C VII/1, s. 115-128.
- HASAN, Hamdi (1997); *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: TDK Yay.
- MORİNA, İrfan (1978). "Mamuşa Tarihi Abideler ve Folklor Hazinesi", *Çevren* (Priştine), C VII/17, s. 201-207.
- SALİMEHMED, Naylen (2006). *Bulgaristan Kırcaali ve Çevresi Türk Ağzı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- YUSUF, Süreyya (1974). "Mitroviça Folklorundan", *Çevren* (Priştine), C II/4, s. 124-132.
- YUSUF, Süreyya (1974a). "Prizren Masallarından", *Çevren* (Priştine), C II/3, 108-114.
- YUSUF, Süreyya (1975a). "Priştine'de Türk Atasözleri", *Çevren* (Priştine), C III/8, s. 35-51.

#### KAYNAKÇA

- AGO, Arif (1987). "İsveç'te Çalışmakta Olan Makedonya'nın Resne Bölgesinden Türk İşçi Ailelerinin Konuşma Dilindeki Değişmeler", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 23-28 Eylül 1985), Tebliğler I. Türk Dili, Cilt 2*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., s. 7-15.
- AKSAN, Doğan (1988). "Anlam Alışverişi Olayları ve Türkçe", *TDAY Belleten 1961*, Ankara: TDK Yay., s. 207-273.
- AKSAN, Doğan (2007). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, III C, Ankara: TDK Yay.
- ALKAYA, Ercan (2007). "İki Dillilik ve Rusçadan Tatar Türkçesine Geçen Kavram Tercümleri", *Turkish Studies*, Volume 2/2 Spring 2007: 41-53.
- BAŞDAŞ, Cahit (2003). "Anadolu ve Kosova Türk Ağızlarında g>c, k>ç Değişmeleri", *TDAY Belleten 1999/I-II*, Ankara: TDK Yay., s. 1-8.

---

#### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

- BRENDEMOEN, Bernt (2008). "Anadolu Ağızlarındaki Sözdizimi Üzerine Bir Not", *Turkish Studies*, Volume 3/3, Spring 2008: 166-175.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1960). "Anadolu ve Rumeli Ağzları Araştırmalarının Bugünkü Durumu", *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957*, Ankara: TDK Yay., s. 65-70.
- ÇELEBİ, Nazmiye (2003). "Kıbrıs Ağzları ve Dil Etkileşimi", *Türk Dili*, Sayı: 616, Ankara: TDK Yay., s. 394-398.
- DALLI, Hüseyin (1991). *Kuzeydoğu-Bulgaristan Türk Ağzları Üzerine Araştırmalar*, Ankara: TDK Yay.
- DJINDJIĆ, Slavoljub (1987). "Sırp-Hırvat Dilindeki Bitkilerin Türkçe İsimleri", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 23-28 Eylül 1985), Tebliğler I. Türk Dili Cilt 2*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., s. 49-56.
- DUMAN, Musa (2003). "Kıbrıs ile Anadolu Arasındaki Fark", *Türk Dili*, Sayı: 616, Ankara: TDK Yay., s. 384-393
- ECKMANN, Janos (1962). "Kumanova (Makedonya) Türk Ağzı", *Németh Armağanı*, Haz.: J. Eckmann- A. S. Levend-M. Mansuroğlu, Ankara: TDK Yay., s. 111-144.
- ECKMANN, Janos (1988). "Dinler (Makedonya) Türk Ağzı", *TDAY Belleten 1960*, Ankara: TDK Yay., s. 189-204.
- ECKMANN, Janos (2004). "Edirne Ağzı", Çev.: Oğuzhan Durmuş, *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 18, İstanbul: Gökkuşbu Yay., s. 135-150.
- ELÇİN, Şükrü (1964). "Florina Ağzı", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl: 1, Sayı: 2, Ankara: TKAE Yay., s. 244-253.
- EREN, Hasan (1988). "Anadolu Ağzlarında Rumca, İslâvca ve Arapça Kelimeler", *TDAY Belleten 1960*, Ankara: TDK Yay., s. 295-371.
- EREN, Hasan (1989). "II. Uluslararası Güney-doğu Avrupa Araştırmaları Kongresi", *TDAY Belleten 1971*, Ankara: TDK Yay.: 263-266.
- GENÇ, Altan (1992). "Makedonya Meselesi", *Bati Trakya* (Siyasi, Kültürel ve Türkçü Dergi), Sayı: 266, Cilt: 25, s. 1-30.
- GUBOĞLU, Mihail (1987). "Gagauzların 'Türkçe' Dili, Edebiyatı ve Tarihi Hakkında Araştırmalar (Bibliyografya/Kaynakça

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*

- Denemesi)", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 23-28 Eylül 1985), Tebliğler* I. Türk Dili Cilt 2, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., s. 63-72.
- GÜLENSOY, Tuncer (1993). *Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme (İnceleme-Bibliyografya-Metinler)*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.
- GÜNŞEN, Ahmet (2004). "Edirne ve Yöresi Ağızlarında Aile ve Topluluk Yapan Ekler Üzerine", *Türk Dili*, Sayı: 626, Şubat 2004, s. 150-162.
- GÜNŞEN, Ahmet (2008). "Dil Etkileşimi Açısından Makedonya ve Kosova Türk Ağızları", *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*, (25-30 Mart, Şanlıurfa), TDK Yay., Ankara 2009, s. 259-282.
- GÜRGENDERELİ, Rifat (2004). "Edirne İli Ağızlarında Söz Dizimi", *Doğu-Batı Bağlamında Türk Dili ve Kültürü*, Şümen, s. 44-57.
- HAFIZ, Nimetullah (1999). "Kosova Türk Ağızlarında Sırp ve Arnavut Dilinin Etkisi", *3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996 (Bildiriler)*, Ankara: TDK Yay., s. 517-523.
- HASAN, Hamdi (1997). *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Ankara: TDK Yay.
- HAZAI, Györgi (1960). "Rodop Türk Ağızları", *VIII: Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957*, Ankara: TDK Yay., s. 127-130.
- HAZAI, Györgi (1988). "Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine", *TDAY Belleten 1960*, Ankara: TDK Yay., s. 205-211.
- İMER, Kâmile (1997). "Türkçe-Lazca Konuşan İkidillilerde Kod Değişimi", *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri, 7-9 Ağustos 1996*, Haz.: K. İmer, N. Engin Uzun, Ankara, s. 275-283.
- KIRAN, Zeynel (1996). *Dilbilim Akımları*, Ankara: Onur Yay.
- KİLLİ, Gülsüm (2004). "Hakas Türklerinde Kod Ayrımı", *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu, 8-10 Mayıs 2002, Bildiriler*, Haz.: F. S. Barutcu Özönder, M. Erdem, G. Killi, G. S. Sağlık, Ankara: DTCF Yay., s. 166-181.
- KORKMAZ, Zeynep (1987). "Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi*

---

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*



- 
- (*İstanbul, 23-28 Eylül 1985*), *Tebliğler* I. Türk Dili Cilt 2, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., s. 89-109.
- LYUBOTENİ, Gani (1987). “Türk ve Arnavut Atasözleri Arasındaki Bazı Paralellikler Üzerine”, *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 23-28 Eylül 1985), Tebliğler* I. Türk Dili Cilt 2, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay., s. 111-124.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1988). “Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri”, *TDAY Belleten 1960*, Ankara: TDK Yay., s. 181-187.
- MOLOVA, Mefkûre (1999). “Balkanlardaki Türk Ağzlarının Tasnifi”, *TDAY Belleten 1996*, Ankara: TDK Yay., s. 167-176.
- ÖZKAN, Fatma-Musa, Bağdagül (2004). “Yabancı Dillerin Türk Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi”, *Bilig*, Yaz/2004, Sayı: 30, s. 95-139.
- ÖZKAN, Nevzat (2007). *Türk Dilinin Yurtları*, Ankara: Akçağ Yay.
- STAMOVA, Maria (2004). “Çokdillilik Açısından Gagauz Türkleri”, *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu, 8-10 Mayıs 2002, Bildiriler*, Haz.: F. S. Barutcu Özönder, M. Erdem, G. Killi, G. S. Sağlık, Ankara: DTCF Yay., s. 182-191.
- YENİSOY, Hayriye Süleymanoğlu (1998). *Tarih Boyunca Slav-Türk Dil İlişkileri*, Ankara: TDK Yay.
- YUSUF, Süreyya (1975). “Prizren Türkçesinin Tümce Yapısı”, *Çevren* (Priştine), V/13, s. 61-68.

---

**Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature  
and History of Turkish or Turkic  
Volume 5/1 Winter 2010*